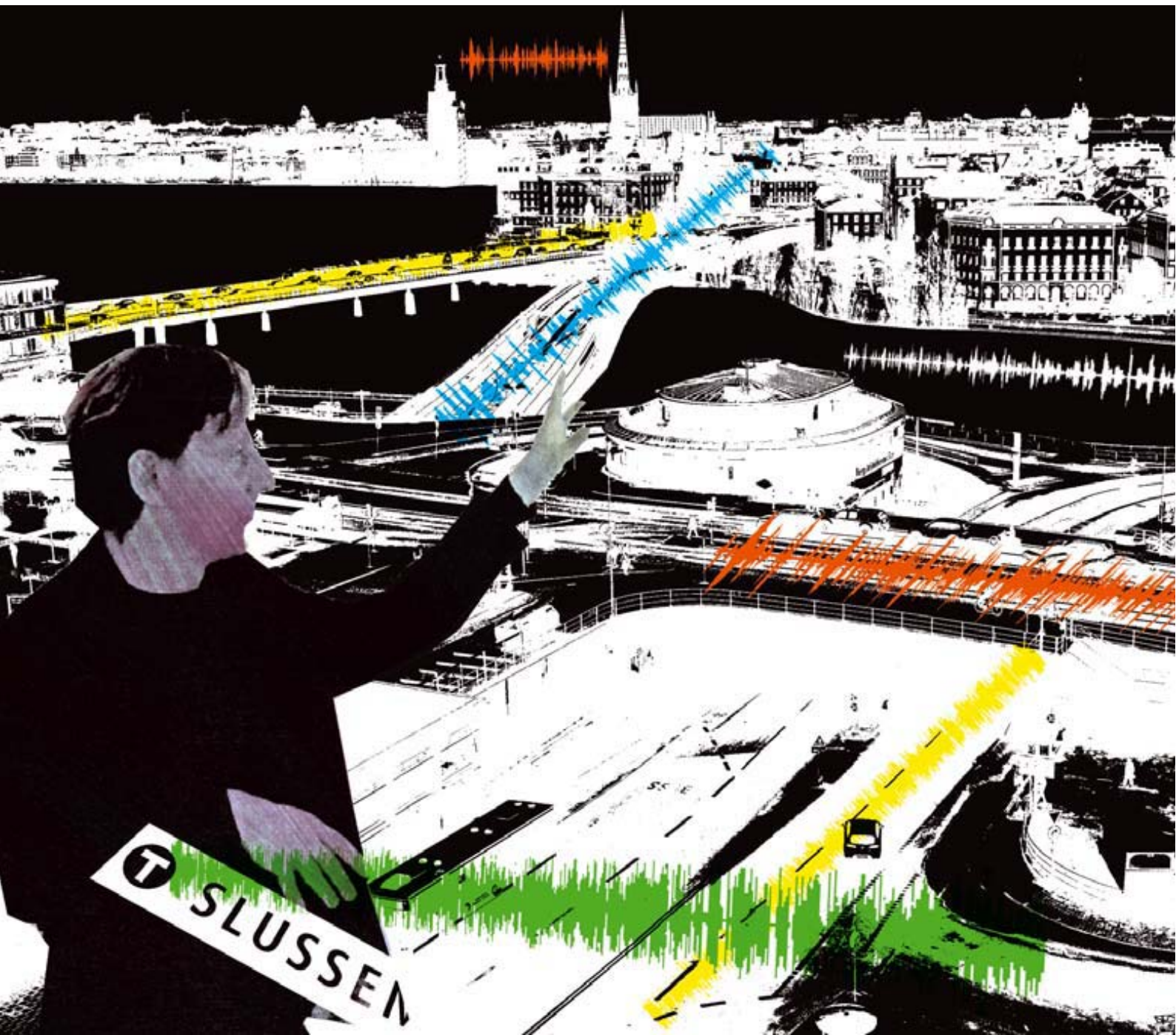




Med öra för RUMMET

Björn Hellström är först i Sverige med titeln akustisk designer. Vi följde med honom på en ljudpromenad genom Stockholm. Text: Nina Gunne. Illustrationer: Gabriel Wentz.







Ett lite väsande ljud. Grus mot stengolv. Skrammel. Något faller från taket. Svaga röster. Och så en högtalarröst: "Källarvåning 13".

– Den här brukar jag spela upp för mina studenter för att visa att ljud handlar om rum och att akustik och arkitektur hänger samman. Jag använder olika nyckelbegrepp som rumsskapande, rogivande eller riktning. Många av begreppen delar jag med arkitekter.

Björn Hellström talar om hiss ljud. Men de här ljuden är mixade och samplade till en konstnärlig ljudinstallation. Ljudåtergivningen är så perfekt att det är som att vi står i den där hissen. Lite prassel, andetag, och så ett plötsligt plask som om vatten faller från hög höjd mot ett betonggolv. Installationen gjordes för Galleri Wetterling av Urban Sound Institute, där Björn Hellström är medlem.

Vi sitter i Björn Hellströms ljudlaboratorium, på Konstfack i Stockholm. Här har han byggt upp ett rum där ljud kan simuleras från vilken miljö som helst. Väggar och tak är räfflade på olika sätt, inte som dekoration förstås. All design härinne har samma syfte; att ge maximal ljudupplevelse. Med svartmålad väggar och gamla biografstolar som skänkts från Falun känns det nästan som att vi sitter i en liten biosalong.

Hit till labbet kommer både offentliga beställare, stadsplanerare och arkitekter för att lyssna och lära sig mer om hur de ska utforma bra ljudmiljöer,

– Här lyssnar vi på olika exempel för att höra vilka skillnader det kan göra för ljudmiljön om vi ändrar eller lägger till något i ett rum. Vi pratar inte om decibel och efterklangstid utan om ljudens kvaliteter, på samma sätt som vi pratar om färg, ljus och form.

Men ljudsimuleringar är ett övertygande designargument. I labbet kan han både designa och lyssna på en virtuell akustisk modell av ett befintligt eller planerat rum. I programmet Odeon skissar Björn Hellström med ljud, som en arkitekt gör med former i CAD. Han lägger in olika ljudkällor och väljer material för möbler, väggar, golv och tak. Sen kan han spela upp en ljudsimulering, en så kallad auralisering.

För tjugo år sen var Björn Hellström musiker. Han spelade basklarinett, sopran, saxofon och tvärflöjt inom olika bandkonstellationer inom konst-, improvisations- och världsmusik. När han började på arki-

tektskolan i Stockholm 1990 tog det inte lång tid innan han började intressera sig för ljud och hans examensarbete om musik och arkitektur 1996 blev ett avstamp för hans fortsatta karriär.

Han har skapat många konstnärliga ljudinstallationer under åren men idag jobbar han ofta med ljudmiljöer i offentliga rum. Som en del i en hållbar utveckling behöver vi också arbeta medvetet med ljuden på våra gemensamma platser, menar han. Allt fler inser också att det är långsiktigt lönsamt med goda ljudmiljöer. I sitt arbete på Tyréns får han många uppdrag kring akustik från offentliga förvaltningar som arbetar med hållbar stadsutveckling.

– Det är ett paradigmskifte på gång. Även miljöförvaltningen talar idag om ljudens kvaliteter och inte bara om buller.

NÅGRA DAGAR SENARE ses vi på en sushirestaurang runt hörnet från Mariatorget i Stockholm där Björn Hellströms första permanenta ljudinstallation utomhus snart ska invigas.

– 47 decibel, svarar han självklart och med många års erfarenhet, på min fråga om hur många decibel han uppskattar ljudet till där vi sitter, i ombonade träbås och på tygklädda stolar.

En av hans uppdragsgivare är Hörselskadades Riksförbund. I de uppdragen fokuserar han mycket på restaurangmiljöer.

– De flesta restauranger har usel akustik, och ibland är det medvetet för att vi inte ska stanna för länge. Men arkitekter förstår oftast inte vad de gör när de föreslår helkallade väggar i restauranger. De flesta arkitekter är väldigt okunniga på akustik, hävdar han.

Han vill att man ska föra in undervisning om akustik i grundutbildningen och låta studenterna få lyssna till olika ljudmiljöer, inte bara tala om buller och decibel.

– Akustik handlar ofta om hur man ska skydda sig från ljud. Det är vi duktiga på i Sverige. Problemet är att vi ofta jobbar defensivt. Jag vill istället undersöka och visa vilka kvaliteter olika ljud har, och vara mer offensiv.

Ute på Mariatorget är det rätt lugnt så här vid lunchtid. En kranbil väsnas, ändå hörs fågelkvitter genom bruset från Hornsgatan en bit bort. Men i rusningstrafiken kommer volymen upp i över 55 decibel, gränsen för att en stadspark ska upplevas som rekreativ enligt

”Man ska inte undervärdera hälsoaspekterna i buller men det handlar inte alltid om att få det så tyst som möjligt utan att få en ljudmiljö med kvaliteter.”



EU-rekommendationer. Ändå är Mariatorget en populär plats att slå sig ner på. Man förväntar sig en livlig plats och accepterar en rätt hög ljudnivå här.

Fontänen har ganska nyligen satts igång på torget. Den ger ett riktigt högt brus, och i en frekvens som liknar trafikbruset från Hornsgatan.

– Ljudet från vattnet döljer ljudet av trafiken. Och det är just så jag vill jobba, förklarar Björn. Genom att lägga till platsspecifika ljud med andra kvaliteter kan vi dölja de ljud vi uppfattar som negativa och förskjuta fokus.

Med sina tre ljudinstallationer på torget vill Björn Hellström skapa uppmärksamhet och diskussion kring ljud i våra offentliga miljöer och kring ljudens kvaliteter. Att det inte bara handlar om decibeltal och buller. Och att ljudet är en del av en total upplevelse av arkitektur, tillsammans med andra sinnesupplevelser.

– Men fontänen är felstämmd, muttrar han. Ljudet är alldeles för hårt och odynamiskt. Jag ska ta upp det med Stockholms stad snart.

På gräsmattan nära Hornsgatan sitter ett litet sällskap på en filt i det tidiga majvädret. Trots att det är just här som bullret från Hornsgatan är som värst. Hit ska högtalare rikta ljudet så att det bildar ett avgränsat ljudrum på gräsmattan. Kanske ska det placeras en bänk här på platsen.

– Och jag funderar över skyltning. Hur tydlig ska man vara? Kanske är det bättre att det går ryktesvägen?

Han förklarar hur han använt ljudet av asplöv, med

samma frekvens som trafikljud, filtrerat det genom Maria Magdalena kyrkas akustik och sedan lagt till bearbetade ljud från hundra olika sorters fåglar. Ljudet beskriver han som en dynamisk väv. En halvdunkel bild av ett rum i naturen ska framträda för den som vistas här. Samtidigt som det döljer bruset från Hornsgatan.

– Men det är en subliminal koppling man ska göra. Vi är känsliga för olika hörselintryck. Det är viktigt att ljudet inte blir för påtagligt.

Bakom gungorna längre in på torget hänger också sladdar redo att riggas. Han sätter sig tveksamt i en gunga för fotografering medan han fortsätter att berätta. En sensor vid varje gunga styr ljudet, inspelat vid hans köksbord med kristallglas och köksbunkar i aluminium som instrument. Han har stämt om ljuden till en pentatonisk skala, uppbyggd av fem toner, som ger en kontemplativ ljudbild. Tanken är att barnen medvetet eller omedvetet ska börja spela med gungorna och skapa ett vilsamt ljudrum tillsammans.

VID EN BÄNK strax utanför Hotel Rival finns en mer berättande installation, om en ljudpromenad i kvartieren runt Mariatorget. Här vill Björn få människor att bli mer uppmärksamma på hur platser i staden låter. Och börja prata om dem. Ljudet ska bytas ut med jämna mellanrum, till vintern hörs ljuden från långfärdsskridskor på isen och en idé är att simulera hur platsen kan ha låtit på 1700-talet.

Slussen, ett par stenkast från Mariatorget, är ett av de områden han arbetar med just nu på Tyréns. Vi stannar mitt i bruset och ser ut över vattnet på Mälarens sida. Det vatten som framhävs som så viktigt i den debatt som pågår om platsen.

– Men man kommer aldrig att kunna höra ljudet från vattnet någonstans här på Slussen. Den aspekten, hur platsen låter, har man glömt bort i planerna.

Tyréns har mätt upp ljudnivån på Slussen och även beräknat ljudnivån för förslagen från Foster + Partners och Berg och från Jean Nouvels kontor. Foster + Partner och Bergs förslag kommer att ligga på samma ljudnivåer som idag, runt 63 decibel. Däremot hade Nouvels förslag inneburit betydligt lägre ljudnivåer, på flera centrala platser ner mot 50 decibel, en effekt av att Centralbron föreslogs däckas över.

– Vill man skapa en rekreativ miljö, som presenta-

>>>



tionen av flanerande människor och uteserveringar i det aktuella förslaget ger skenet av, så är 63 decibel inte okej.

Björn Hellström är noga med att poängtera att det inte handlar om att ställa de olika förslagen mot varandra, utan snarare om att sätta igång en fruktbar och kreativ diskussion om ljudens betydelse för stadsplaneringen.

– Det är också viktigt att utmana den visuella dominansen inom stadsplaneringen, eftersom ljudet är en viktig del i hur vi kommunicerar och interagerar i det offentliga rummet.

Och egentligen gillar han inte att tala om decibel.

– Man ska inte undervärdera hälsoaspekterna i buller men det handlar inte alltid om att få det så tyst som möjligt utan att få en ljudmiljö med kvaliteter.

För att förstå skillnaderna mellan de olika förslagen behöver man lyssna till och jämföra ljudmodellerna. Det ska man kunna göra på en utställning på Arkitekturmuseet i höst. Då ställs modeller med ljudsimuleringar ut över platser som Björn Hellström har arbetat med genom Tyréns och Konstfack, bland dem Slussen och Mariatorget.

VI GÅR GENOM GAMLA STAN till Gallerian. Här inne slås jag av hur nästan otäckt jämn ljudnivån är, uppmärksam som jag blivit under vår ljudpromenad. Men en lördag med mycket folk skruvas ljudet upp, påpekar Björn Hellström. Framme vid sittplatserna vid entrén till Hamngatan ökar ljudnivån, men ljudet omkring oss försvinner tvärt när vi kliver in under den stora kristallkronan. Här skapar riktade högtalare i taket ett lokalt ljudrum. Och det är riktigt vilsamt att sitta där, som intill ett kraftigt brusande vattenfall. En man intill mig matar sitt barn med banan.

– Jaså är det en ljudinstallation här, det märkte jag inte, säger han. Men det kändes väldigt skönt att sitta här. Jag tänker på vatten, och jag tycker att jag hör fåglar. Om jag ska visualisera något så ser jag en sommarbäck...

För drygt tre år sen ringde centrumledaren för Gallerian och ville att Björn Hellström skulle skapa ett "rum utan väggar" av ljud. Platser som kunde fungera som lugna oaser i det stimmiga köpcentrumet.

– Kunskapen om och intresset för ljud i offentliga rum har börjat få fäste. Nu är vi äntligen inne på konsultnivå och kan börja gestalta i full skala..

Han har gjort installationen i Gallerian inom forskargruppen Urban Sound Institute USIT och i samarbete med ljusdesigner Kai Piippo. Samarbetet inom USIT har pågått i fem år och nu börjar det likna något som kan kallas interdisciplinär forskning och metodik, berättar han. Idag har Forskningsråden som regel att arkitekter ska samverka med andra discipliner för att få forskningsbidrag.

– Det här innebär att vi nu är på gång med en kunskapsutveckling som grundar sig på en samverkan över disciplinrännerna på riktigt. Och jag menar att det är en förutsättning för att skapa urbana hållbara lösningar.

Ett av de begrepp han använder och forskar kring är akusmatiska ljud, ljud där man inte ser ljudkällan, som från radio, mobiler, högtalare. I rum med för många akusmatiska ljud, som Gallerian, kan det vara bra att lägga till andra ljud. Precis som på Mariatorget handlar det om att maskera genom att lägga till.

De andra installationerna i Gallerian ligger i de två rullbanden som leder mot Sergels Torg respektive Kungsträdgården. Vi åker upp och ner några gånger och lyssnar till det samplade ljudet från åtta olika restauranger i Stockholm. Slammer från en ölhall och högljutt sorl från en bar. Från en thailändsk restaurang hörs en gäll syrsa tydligt i mitten av rulltrappan.

Med öronen spetsade är det inga problem att höra det tillagda ljudet, ändå verkar inte många lägga märke till att något förändras när de kliver på rullbanden. Men en man jag frågar överraskar mig:

– Ja, det blir som en teletubbieseffekt. Det känns tryggt att höra samma ljud varje gång man åker upp här. Som mötet mellan ett köpcentrum och tunnelbanan, funderar han. Men det är lite konstfacksaktigt lägger han till. Lite knarr, lite steg och prassel. Svart och vitt.


Han tar den här vägen varje dag och har uppenbarligen lagt märke till många detaljer i ljudinstallationen. Jag går tillbaka till den första trappan. Har ingen hört något här?

– Jo kanske, säger en kvinna. Som ett drrr, drrr i mitten av trappan.

Andra säger att de varit fokuserade på annat, att de trodde det var ljud från Gallerian och att de tycker att kontrasten är för liten.

– Jo. Jag hörde något, säger så en kvinna. Det lät som juveler som klirrar mot varann. ■

Fakta Björn Hellström

 Björn Hellström är utbildad musiker

och arkitekt (KTH 1996).

Doktorand på Cresson i Grenoble kring arkitektur, akustik och musik.

Disputerade 2003 på Arkitekturskolan i Stockholm, med sin doktorsavhandling *Noise Design – Architectural Modelling and the Aesthetics of Urban Acoustic Space*.

Gästprofessor på Konstfack.

Docent i arkitektur på Arkitekturskolan i Stockholm.

Liten tjänst på Musikskolan i Göteborg.

Deltar i en rad forskningsprojekt kring ljud och arkitektur bland annat med Urban Sound Institute.

Anställd på Tyréns med titeln akustisk designer.